

ראיון עם:

גיטה מושקובסקי לבית דרוג

קבוץ רוחמה- 24.1.05 מראיינים – יהודית כפרי, צבי רוז

"העליה לארץ ישראל היתה עבורנו דבר מקודש"

ילדות:

מראיין: גיטה, בואי נתחיל מהעבר הכי רחוק. מה את יודעת מהסבים והסבתות שלך או אפילו מהסבא רבא או סבתא רבא, האם ידוע לך על המוצא המשפחתי?

מראיין: אמא שלי היתה בת יחידה להוריה והוריה, ז"א הסבים, לא הכרתי אותם, הם נהרגו בפרעות של כנופיות בלחוביץ (פרעות ברטנו 1-1920), הם נהרגו בפרעות, האמא נשארה בת אחת ויחידה, לכן מצד אמא שלי לא היו לי קרובים ולא היתה לה משפחה. אמא שלי גם סיפרה לי שהיא בילתה אצל קרובי משפחה הרבה זמן בקמין-קישירסק ואח"כ היא עברה לבריסק-ליטובסק ושמה היא למדה.

מראיין: אמך לא סיפרה לך על הוריה או על הסבא וסבתא שלה?

מראיין: לא, לא דיברנו... לעומת זאת, לאבא שלי, ההורים של אבא שלי, הם גרו על יד רטנה, בכפר שקוראים לו וילינצ'ה, או משהו דומה. הסבים מצד האבא, הם משפחה גדולה, משפחת דרוג. האבא שלי ואבא של משה דרוג הם אחים, היו שם 4 בנים ובת.

מראיין: את הכרת את סבא וסבתא?

מראיין: הכרתי את סבא וסבתא מגיל צעיר, הם גרו באיזה כפר והיתה להם איזה חנות לתבואות, משהו כפרי מאוד מאוד ובקיץ נסענו לשמה. זה היה על יד רטנה, קרוב מאוד לקובל, נסענו ככה למעלה על עגלות והיינו נוסעים דרך השדות. היתה להם שם חנות גדולה והרבה גויים היו באים...

מראיין: זו הייתה מן חנות כל-בו שכזאת?

מראיין: כן חנות כל-בו עם מצרכים של איכרים ובקיץ היינו נוסעים לבקר. אז את הסבים האלה הכרתי ואת הסבים מצד האמא לא הכרתי.

יעקב, אבא של גיטה:

אבא שלי היה סוכן יערות, היה הרבה מחוץ לבית, היה נוסע לגדנסק, לשם היו משיטים עצים ביערות, היו כורתים ומשיטים וכל העסק הכרוך בכך.

מראיין: הוא היה חוכר את היערות?

מראיין: אני לא יודעת אם הוא היה חוכר או שותף, בכל אופן הוא היה כל הזמן בעיסקי יערות, הוא הרבה מאוד היה נעדר מהבית ותמיד ראיתי אצלו פנקס כזה. תמיד היה מצויות שם מדידות: רוחב וגובה של עץ ועובי ומשלוח וכמות ועוד.

מראיין: התלווית פעם לאבא?

מראיין: אף פעם לא, אני גדלתי בבית שלא היה דתי... ז"א אולי מסורתית קצת, אבל לא לגמרי. אני אפילו לא זוכרת בר מצווה של האחים שלי, ההורים שלי כמעט אף פעם לא הלכו לבית כנסת, רק ביום כיפור או בראש השנה. בגימנסיה "תרבות" ובביה"ס "הרצליה" היו עושים מניין. היה צריך לקנות קודם (מקום), להזמין מקומות מראש. היינו הולכים רק ביום כיפור ובראש השנה.

מראיין: אלה היו בתי כנסת ארעיים?

מראיין: כן, ארעיים, לחגים. בבית המסורת לא היתה אדוקה, ההורים היו חופשיים לגמרי.

מראיין: אבא שלך היה איש קשה או דווקא איש רך?

מראיין: לא היה איש קשה, הוא לא היה איש קשה, אבל הדומיננטיות היתה אמא בבית, היא עשתה יותר את המשמעת, היא יותר השתתפה באסיפת הורים, אבא לא. כשאבא בא (חזר ממקומות מרוחקים) היתה שמחה בבית וכולם ישבו מסביב לשולחן, היה מנהג נפלא אצלנו, למשל לפני שאבא לא גמר לאכול ולשתות, אף אחד מהילדים לא קם מהשולחן. ראיתי את זה פה, יש לי חתן מרוקאי, כשהייתי באה לאופקים לבית, ראיתי את אותו המודל. שלפני שאבא או אמא קמים מהשולחן הילדים לא קמים, כי יש בתים שאין מסורת. אצלנו זה כן היה, אבא היה גומר את הארוחה, מקנה בכוס תה עם וורניה, עם ריבת תותים, עם סיגריה ורק אז כולם היו קמים, זו היתה מין חגיגות שכזו כשהוא היה בבית.

מראיין: אבל לא היה פחד מההורים?

מראיין: לא, לא, להפך, היחס היה יוצא מן הכלל.

בלומה, אמא של גיטה:

מראיין: אמך היתה קוראת ספרים?

מראיין: הרבה מאוד, זה אפשר לראות במכתבים שלה. הסגנון היפה במכתבים של אמא...

מראיין: באיזה שפות אמא קראה?

מראיין: בעברית וגם צרפתית היא ידעה, היא היתה איזה תקופה בצרפת, כך היא אמרה לי וגם רוסית כמוכן ידעה. עיקר הספרים שקראה היו ברוסית.

מראיין: את יודעת מה קראה בצרפתית, קראה את טולסטוי, את בלזק?

מראיין: בלזק וטולסטוי והכל. היא הייתה אישה מאוד משכילה, תיכף תראו את זה, תקראו את המכתבים.

מראיין: מאיזה מקום משפחת האמא הגיעה לקובל?

מראיין: אני לא יודעת, היא תמיד דיברה על קמין קישרסק...

מראיין: ילידת איזה שנה היתה אמך?

מראיין: כשאני עליתי ארצה, עליתי ב-37, אמא היתה בת 41 ואבא היה בן 43. נולדה בסביבות 1896 ואבא בסביבות שנת 1894.

מראיין (י): היא היתה בעצם בגיל של סבתא שלי, סבתא שלי היתה ילידת 1895, סבתא שלי היתה קוראת, אבל לא ספרות כזאת...

מראיין: אמא היתה כותבת לי על הפוליטיקה בארץ, על הספר הלבן. בבית היינו קוראים קבוע את ה"הינט" ("היום" עיתון יידישאי, פרטים בנספח), אמא היתה בוועד ההורים של הגימנסיה, פעילה מאוד, היא היתה יו"ר, עובדת בטאז, טאז זו היתה עזרה רפואית לבתי יתומים ובזה היא הקדישה הרבה מאוד זמן.

מראיין: איך היו היחסים עם אמא?

מראיין: עם אמא זו היתה חברות בלתי רגילה, טובה. בחנוכה למשל, כל החבר'ה מהקן בקן החליטו שעושים לביבות למסיבה חנוכה, תפוחי אדמה מגורדים. אז אמא שלי אמרה, "אני אתן לכם קערה, כלים, תגרדו את התפוחים, תעשו לביבות ותביאו את זה לקן". במחסן שלנו היו עצים, אך היה שם מאוד מסודר ונקי, אמא הציעה את זה לבד (שנכין שם את הלבבות).

מראיין: אמא טיפלה בך, רחצה אותך?

מראיין: היא, וגם העוזרת לאה, לאה היתה כמו אחות שלנו גדולה, היא היתה...

מראיין: מי השכיב אותך לישון?

מראיין: היה לי חדר מאוד יפה, (עד היום) כולם זוכרים את זה. בלק'ה (בלה אשתו של בן הדוד משה דרוג, אחותו של אשקה גרינבלט) מזכירה לי זאת. אמא השכיבה אותי. אני זוכרת פעם שהיתה לי בעיה עם השיניים, אמא הלכה איתי לרופא שיניים, השכיבה אותי לישון, דאגה לי וכיסתה אותי, הודיעה לחברים שיבואו לבקר, שמה כיסאות ליד המיטה שישבו ויעודדו אותי.

מראיין: היא גם חיבקה, נישקה?

מראיין: כן. היו נשיקות וחיבוקים. אני זוכרת (את הדאגה של אמא) עוד לפני שיצאתי להכשרה, לפני שיצאתי להכשרה לביאלסטוק, בכל זאת הייתי בת יחידה. אמא של פריידל'ה, של שלומית (גיסיס, שויב מהבית) היא היתה תופרת, לא של בגדים, תופרת של מצעים, כותנות ודברים כאלה. היא ישבה שבוע בבית שלנו, ליד המכונה והיא תפרה לי, היא הכינה לי את כל זה. אמא שלי אמרה: "תישארי עוד יום אחד ותעשי לגיטל'ה על המזוודות ציפוי עם מונוגרם". אז (עד היום) יש לי עוד על ה"בוידם" ציפוי על המזוודה עם כיתוב GD (גיטל דרוג). האמא של פריידל'ה רקמה לי את הדברים, אמא רצתה שזה יהיה ככה.

על הבית ברח' מיצ'קביצה:

מראיין: הבית בו גדלתי היה בית בעל קומה אחת. בית גדול, היתה כניסה קדימה, הפרונט, כניסה יפה. ומסביב לבית חצר וכניסה אחורנית שבה נכנסים למטבח. מקדימה הייתה הכניסה לסלון. בצד היה החדר שלי, חדר פרטי לבד. בצד ימין לסלון, היה החדר של שני הבנים (האחים של גיטה) וחדר השינה של ההורים. המטבח עם עם יציאה החוצה לגינה. בחצר היה גם גן גדול והיה מחסן עם כל מיני דברים ושירותים בחוץ קרוב, זה היה יפה ומסודר.

פעם בשבועיים היתה באה גויה אחת, היתה באה מהורודליץ מהכפרים סביב קובל. היתה באה פעם בשבועיים לעשות את הכביסה. היא היתה מביאה את התוצרת, אני זוכרת עד עכשיו, כדים כאלה עם שמנת וחמאה, ככה גוש כזה, עטוף תמיד, אני זוכרת, היה עטוף עם עלי כרוב. היא היתה מביאה את התוצרת עם עלי כרוב כדי שזה יחזיק את זה (את החמאה).

מראיין (*): זה גם מה שאמא סיפרה לי, אני כתבתי על כך בספר על אמא שלי ועכשיו גם גיטה מספרת, זו הצלבה.

מראיין: והיתה לנו גם עוזרת קבועה, קראו לה לאה, היא היתה גרה אצלנו בבית, יהודיה יתומה. אני זוכרת שלפני שיצאתי להכשרה היא בכתה ואמרה: "שכשאת תסעי לביאלסטוק להכשרה מי יצחצח לך את הנעליים", זה היה הכאב שלה...

מראיין: בכניסה ליד המטבח, ימינה, היתה דלת והיה חדר אחד גדול, שם עמדה אמבטיה, אמבטיה מפח כזה עבה ועל יד זה עמד הדוד שהיו מסיקים אותו עם עצים, זה היה התפקיד של אבא ושם היינו מתרחצים.

מראיין: פעם בשבוע?

מראיין: אני לא זוכרת. אבל ההגינה היתה שמורה מאוד בבית. ליד האמבטיה הזו היו מדרגות למרתף. היו 4, 5, או 6 מדרגות ובמחסן היה אפילו חלון שפונה החוצה, סורגים עם ברזל שאוויר יכנס ושם למטה היו מאוחסנים תפוחי אדמה והיה כרוב כבוש ותירס והיה כל מה שהעוזרת שלנו היתה עושה ועוד איזה דברים. זה למעשה היה המקרר.

מראיין: קונפיטורות, ריבות הכינו?

מראיין: כן קונפיטורות מאגסים כאלו "פאמים" ארוכים ושזיפים ולפסח היו עושים (ריבה) מהאדומים הקטנים...

מראיין: גרגירים?

מראיין: גרגירים כאלה, ו"וישניאקים", אני זוכרת שירדתי (למרתף) והיה שם כל כך קר כמו במקרר, כי היתה רצפת בטון, המרתף צפה קצת החוצה לכניסה.

מראיין: הבית היה מעץ?

מראיין: מעץ.

מראיין: מה היה גודל החצר?

מראיין: (השטח) גדול, גדול, גדול. היו שמה חמניות ועצי פרי. יש לי תמונה קטנטונת עם אמא עומדת בחצר. היו עצי פרי, אגסים, בטח שהיו. איפה שעמד החדר שלי, חברה טובה שלי – בת-שבע מקלר, שהיא קרובה של ארליך גרייכטן, מזכירה לי את עץ האגס הזה: שולחן הכתיבה שלי היה מול החלון וכשהחלון היה פתוח וכשהעץ של האגס פרח, הענפים עם הפריחה הריחנית של עץ האגס היו ממש נכנסים לתוך החלון ואת זה אני זוכרת תמיד...

בפרונט של הבית, בחזית, צמחו שיחי לילך, היתה גדר עשויה מעץ, ושם היו השיחים, היה לילך לבן וגם לילך סגול. הריח מלווה אותי כל חיי. אני זוכרת שהייתי פעם בשוויץ בטיול וראיתי לילך שכזה. כשעבדתי במח' הבריאות, נסעתי פעם לקיבוץ סאסא לביקור. בסאסא ראיתי לילך סגול ולבן. הבאתי שתיל לילך לרוחמה ובעלי שתל את זה וזה לא התפתח, כי השיח זקוק לקור גדול.

מראיין: גודל החצר היתה כמה דונמים או כמה עשרות דונמים?

מראיין: לא כמה עשרות דונמים, לא הרבה מאוד (הבית היה ממוקם די במרכז העיר). כשהיה יורד שלג, אני זוכרת שיצאו האחים שלי ואבא כשהיה בבית, היה כפור כזה והיו מטאטאים את השלג החוצה עד למדרכה, והיתה דלת כזאת (שער כניסה), פשפש כזה מעץ גם כן פשוט, כפרי כזה.

מראיין: היתה לכם באר בחצר?

מראיין: באר משותפת, גרנו בשכנות עם משפחת וורבה המפורסמת, גדלנו איתם יחד, היתה גדר באמצע (בין הבתים) והבאר היתה משותפת לנו ולהם. אני זוכרת, אני פחדתי נורא כשהיו משלשלים למטה את הדלי (עם חבל)...

מראיין: ממה פחדת?

מראיין: פחדתי שזה יקרע, שזה יפול, אני זוכרת הסתכלתי בפנים תמיד ככה, תמיד מבוהלת.

על המשפחה:

מראיין: מה היה מצבכם הכלכלי?

מראיין: אנחנו לא היינו עשירים.

מראיין: גם משפחת גייס לא היו ?

מראיין: לא, הם לגמרי לא היו עשירים, גם אנחנו לא היינו (ממש) עשירים, אבל הקיום היה קיום, היה אנושי, היו חגים, היו דברים. אמא היתה נוסעת בקיץ לטוסקניץ, הייתה לה בעייה עם כיס מרה. או נוסעת לקריניצה הרבה פעמים, והיתה מביאה מטוסקניץ בקבוק עם נוזל כזה "נפט", נפטושה, אם שותים את זה, אז האבנים בכיס מרה היו נמסות... אמא היתה מאמינה בזה. והרופא של הגימנסיה ד"ר צ'חנוביץ היה אומר שאם מאמינים (במשהו) אז זה בסדר. בחורף היו לי שלפוחיות ואודם והרגליים היו מתנפחות נורא ואבא בא פעם מאיזה מקום, והביא שקית עם "קורה", מין קליפות של עץ יבש, אבא אמר שמישהו אמר לו שאם עושים אמבטיה לרגליים עם מים רותכים, זה מרפא את זה... אני זוכרת עד היום שאבא בא עם החבילה הזאת והעמיד בפולחן קערה עם מים רותחים ואני ישבתי (כמו) נסיכה באמצע (החדר) עם הרגליים (במים).

מראיין: וזה עוזר?

מראיין: אני לא זוכרת בדיוק...

מראיין: ביום שישי היתה ארוחה מיוחדת?

מראיין: כן. ארוחה מיוחדת ואמא הדליקה נרות. ברכה על הנרות אבל בלי פולחן. לא מטפחת וזה, לא היו "פולחנים" אצלנו, לא. היתה לי ילדות טובה אם אפשר להגיד.

מראיין: איך היו היחסים עם האחים?

מראיין: שני אחים היו לי, הבדל של 4 שנים בינינו, אני הייתי הבכורה, היחסים היו טובים, ידיבים, שקט היה בבית. האח הקטן שלי (דודיק) היה פרא אדם ולא רצה ללמוד אך האח היותר גדול (פיני) היה תלמיד מצטיין. במכתב האחרון שקבלתי מהורי הוא כותב לי:

"להתראות, אני מקווה שנפגש שנינו בקרוב על הר הצופים" האח שלי התקבל לטכניון וההורים שלחו כסף (דמי הרשמה) \$ 16 משהו כזה לטכניון ובסוף הוא החליט שהוא רוצה ללמוד באוניברסיטה בירושלים ושלה לשם את הניירות. הוא החליט שהוא לא רוצה ללמוד בטכניון.

מראיין: הוא הגיע ארצה?

מראיין: הוא לא הספיק להגיע ארצה, כתב לי בגלויה: "נפגש על הר הצופים שנינו", בסוף הוא החליט לבוא וללמוד מדעי הרוח כמו שאני למדתי שנתיים... למדתי אצל קלאוזנר, אצל הדוד של עמוס עוז, שנתיים, יש לי פה תעודות.

מראיין (י): גם האחות הקטנה של אמא, (שבעל"ה שנספתה בשואה) גם היא כבר הייתה רשומה לאוניברסיטה...

מראיין: אחי הקטן היה שובב ואני יודעת שאבא ואמא די סבלו שהוא לא רצה ללמוד. באחד המכתבים אני זוכרת שאמא כתבה הוא ממשיך (אומנם) ללמוד בגימנסיה ואני מקבלת הרבה הערות, ככה היא כותבת.

מראיין: אגב, היית ג'ינג'ית, מי עוד היה ג'ינג'י במשפחה שלכם?

מראיין: אבא שלי היה בלונדיני אבל ג'ינג'י לא היה במשפחה.

אנטישמיות:

מראיין: דברים שהפחידו אותך בקובל בתור ילדה

מראיין: ברחוב שלנו גרו מעט מאוד יהודים והרבה מאוד אוקראינים, הרבה מאוד גויים ואני זוכרת בתקופה של הכריסמיס וכל זה, זה היה מאוד מפחיד. ונורא אז פחדנו, פחדנו מהגויים... היו הרבה שיכורים שהתנדנדו. בחלונות ראית את עצי אשוח עם הפנסים... בתקופה זו, בחורף, אני זוכרת שאצלנו בבית היו שמים צמר גפן והיו אוטמים את הבית נגד הקור.

מראיין: היתה אנטישמיות, במה התבטאה?

מראיין: היתה, לא הרגשנו, למשל בקובל היתה גימנסיה מירניצה' (בית הספר הגבוה למדידות), שם היתה אנטישמיות גדולה מאוד, הם צחקו, ואמרו תסעו לפלסטינה, כל מיני דברים.

מראיין: גם הרביצו?

מראיין: אני לא ראיתי את זה, אבל למשל: לאהלה בלוראי, שאיתה תמיד היינו שרים ביחד, אחיה שלה הוא חנוך, חבר של מרדכי (ליברסון-זיו), אז לאהלה היתה באה להכין את השיעורים, כשגמרנו להכין את השיעורים אבא שלי אמר: "תשארי לישון אצלנו, אני לא רוצה שתלכי בלילה דרך רחוב מיצ'קביצה", שזה היה רחוב עם הרבה מאוד גויים ומעט מאוד יהודים.

מראיין: זה למעשה רחוב במרכז העיר החדשה ובכל זאת מעט יהודים גרו שם?

מראיין: כן, מעט מאוד יהודים גרו ברחוב שלי.

לימודים:

מראיין: את היית תלמידה טובה?

מראיין: חוץ מחשבון ומתמטיקה, אני גרועה (בהם) עד היום, אני שונאת ספרות (חשבון), בעלי היה אומר: "לו גיטה היתה עוברת ברחוב ורואה נייר ירוק, שזה דולרים, היא היתה בטח מקמטת וזורקת לפח אשפה, אין לה שום יחס"...

מראיין: יש לך את תעודת הבגרות?

מראיין: יש לי תעודת בגרות, ה"מטורה" שלי, כן, בפולנית ובעברית. בספרות הייתי טובה, בשפות די טובה, אבל חשבון, אוי... פעם אחת המורה שלנו לחשבון אמר לולא מצבי הכללי שהיה טוב ומכובד אז מגיע לי "בלתי מספיק" בחשבון אבל נתנו לי מספיק.

מראיין: מקהלה היתה לכם בגמנסיה "תרבות"?

מראיין: בטח.

מראיין: את השתתפת?

מראיין: כן שרנו, בטח. עכשיו שאנחנו נפגשים, שרתי, לנכדים שלי ולנינים. יש לי 11 נכדים ו- 9 נינים – זה רכוש. אז שרנו:

" ילד, ילד, ילד קט,
כל אחד עם נר ביד,
כל אחד זה אחר זה,
נר ביד ושיר בפה."

מראיין: זה השיר ששרתם בחנוכה גם בקובל?

מראיין: כן. שרתי את זה לנינים שלי גם כן, בחנוכה השנה. בגימנסיה בקובל היה הווי, הייתי תלמידה די טובה אם כי התעסקתי בקן. הקן דרש הרבה. אפילו לטינית למדנו. אני מכירה, קטעים בעל פה של צ'יצ'ירו, עם קטלינה ומוכידוס. אני עוד יכולה לדקלם דפים שלמים. זה עוד נשאר לי (בזיכרון). לטינית לימד אותי ד"ר לייאר החתום על הבגרות שלי.

ילדות:

מראיין: אני רוצה לחזור לילדות בקובל. דיברנו על הבית, זיכרונות מהגן, באיזה גן היית, בגן עברי?

מראיין: בטח בגן עברי, בגן "הרצליה".

מראיין: מה את זוכרת מהגן?

מראיין: לא זוכרת, יש לי תמונות אבל אני לא זוכרת שום דבר, (הצטלמתי) עם סרט גדול על הראש, מצחיק!

מראיין: את זוכרת את הילדים שהיו איתך בגן?

מראיין: אני לא יכולה לזהות אותם בתמונות. אני כל כך הזדקנתי, אני לא זוכרת את (הילדים) בתמונות האלה.

מראיין: בית הספר העממי, האם למדת ב"הרצליה"?

מראיין: כן, ב"הרצליה".

מראיין: איפה נמצא הביה"ס הזה?

מראיין: לא זוכרת.

מראיין: מה את זוכרת מהביה"ס העממי?

מראיין: לא זוכרת. יש לי פה תמונות אבל אני לא זוכרת שום דבר. כאילו זה נמחק לי מהילדות, בגימנסיה אני כבר זוכרת, אני רואה דרך החלון (של הכיתה), אני רואה את טוריה עוברת וזוכרת הכל.

מראיין: למדתם עדיין בגימנסיה הישנה?

מראיין: כן, לפני שעברו לחדשה. אני זוכרת את המדרגות, את הכיתות, אני זוכרת את המורים אני זוכרת שדיקלמתי פעם את מיצ'קביץ וכולם מחאו כפיים, אמרו שהייתי בסדר וכל מיני דברים. אני זוכרת את כל המורים, את כל החגיגות, את זה שהיה קשה לי בלטינית והייתי צריכה בהתחלה לקבל עזרה ואת כל ההווי של ביה"ס.

מראיין: מה את זוכרת שעשיתם בשעות הפנאי שלכם?

מראיין: (הייתי) עם החברות, היו לי שתי חברות טובות מאוד, יטנה שטיינבך. ינטה היתה חברה טובה מאוד שלי, היינו נפגשות אצלה בבית, היא היתה הולכת ובאה אלי, היו שיעורים, היו פעילויות בקן, כל חופש היינו נוסעים למושבות קיץ, לכפרים, היה עיסוק מלא.

מראיין: מי היתה החברה שניה?

מראיין: זאת מקלר (בת-שבע), אחת החברות הטובות שלי, ויש עוד כל מיני (חברות).

מראיין (צ): את זוכרת את אמא שלי, לאה צורף?

מראיין: אני זוכרת את לאה, אבל אני צריכה עוד פעם להסתכל, דומני שיש לי תמונה ולאה מופיעה שם, ומינה צורף...

מראיין (צ): את זוכרת את מינה?

מראיין: כן, מינה. מינה יותר צעירה.

מראיין (צ): את משפחת צורף הכרת, הם גרו די קרוב אליכם?

מראיין: כן, די קרוב אלינו, אתה יודע, אני לא הייתי כל כך מקורבת וזה... הביה"ס... הקן המשפחה... ואח"כ, מייד שגמרתי, חודש אחרי שגמרתי את הלימודים יצאתי להכשרה, באתי מההכשרה וישר עליתי ארצה, אתה מבין... לא היתה איזה שהיא הפסקה בשביל להתחבר...

מראיין: זמן להנות מהעיר... בסה"כ את נהנית מהחיים בקובל?

מראיין: אולי כן, קשה לי כבר להגדיר את זה, אולי בגלל שאני לא זוכרת כל כך, אבל אני מאוד הייתי קשורה להורים ומאוד הייתי מפונקת בבית.

מראיין: איזה משחקים שיחקתם שם, בתור ילדה צעירה?

מראיין: קלאס, תמיד היינו, על יד המדרכה ליד הבית, היו עם גירים עושים קלאס וקופצים.

מראיין: זה גם כשהיית בתיכון?

מראיין: כן, גם בתיכון. מדבר אחד פחדתי: החלקה על הקרח. היו אצלנו בכיתה תלמידים שהם החליקו על הקרח והיו להם מחליקים. פעם בבית, ככה דיברו, לו היית מחליקה, היינו קונים לך, ז"א לא שאין לנו כסף לקנות לך, אבל אני פחדתי...

מראיין: החליקו על משטח מיוחד, לא על הטוריה?

מראיין: על המשטח, בגימנסיה היו כמה חבר'ה שהחליקו גם על הטוריה, עם המגלישים היו גולשים ואני פחדתי מאוד וגם האחים שלי. האבא כשרצה לעשות להם איזה "גוד-טיים", היה לוקח, סאנקה, אתה יודע מה זה סאנקה, מזחלת והיו נוסעים בחורף ואני פחדתי ותמיד נסעתי רק בדורושקה (כרכרה), למעלה...

הדורושקות עמדו על יד הבית של חנה פרל, בקצה של מיצ'קביצ'ה. אם היה צריך, היה צריך להביא משם את הדורושקה. היה שם קיוסק קטן שאבא שמה תמיד היה קונה סיגריות.

מראיין: איפה אכלתם גלידה

מראיין: אני לא זוכרת.

מראיין: אכלתם גם גלידות?

מראיין: ... אבל מה, אכלנו גם שיינקה (בשר לא כשר) אצל גרדושנסקי, היתה חנות של גרדושנסקי.

מראיין: של יהודים?

מראיין: לא, של גויים והיה נקניק לא כשר והיה איזה חנות של עוגות ואוי... אני ואסתר נזכרת, אכלנו שמה גלידות ועוגות, אבל שכחתי את השם (של החנות).

מראיין: נחזור חזרה לחיים מחוץ לביה"ס, תחביבים, תחביבים בקובל, יש כאלו? אספתם בולים, זהבים?

מראיין: אספנו כמובן, זהבים, וכל מיני מדבקות ומלאכים קטנים ואספנו גם "צמרים" (אוסף של "צמרים" צבעוניים שתלשו מהסוודרים והכניסו בין דפי הספרים) כל מיני דברים כאלה, היה לי מחברות שלמות עם כל מיני... וגם טיקטות, סימניות על המחברות, אספנו כל מיני... עכשיו אני מלמדת את זה את הנינים שלי, אני אוספת להם כל מיני דברים ומראה להם איך עושים את זה.

מראיין: היו תחביבים של הבנות, והיו של הבנים- מה הם עשו, מה האחים שלך אספו?

מראיין: כדורגל, הם שיחקו, כן הם שיחקו כדורגל, ומירדפים וכל מיני משחקים היו להם, אוי... אני זוכרת שאבא עשה להם חיצים וכל מיני דברים ורוגטקות, כן.

מראיין: התקיימו תחרויות בקובל?

מראיין: אני לא זוכרת.

מראיין: בין בתי ספר, הגיעו בתי ספר מערים מחוץ לקובל?

מראיין: זה אני לא זוכרת.

מראיין: האם היו לך גם חברות גויות?

מראיין: לא.

מראיין: הרי היו ברחוב שלך כל כך הרבה גויים?

מראיין: כן, אבל לא היו לי חברות גויות.

מראיין: איך את מסבירה את זה?

מראיין: לא יודעת, כי הגימנסיה שלנו, היתה גימנסיה עברית והיו בתי ספר פולניים ושם למדו רק גויים. לא הייתה מעורבות, אבל אני זוכרת למשל שב"צ'קו-מאייה", בחג הפולני (יום העצמאות, 3 במאי), אז היו תהלוכות, כל גימנסיה, כל ביה"ס, הלך יחד עם התלמידים, הגויים וכולנו, היינו שרים ויטה...

מראיין: הכניסו גם את התלמידים היהודים לכנסיה, לשם כולכם הלכתם?

מראיין: לא, אני זוכרת שעמדנו בחוץ, שיירות שלמות ב3 במאי ושרנו את הויטה מיי... ויוצ'נקו...

מראיין: הפולנים נכנסו לכנסיה שלהם (הכנסייה המרשימה שברחוב פומניקובה)?

מראיין: כן ואנחנו עמדנו (בחוץ) בשורה, כולם נפנפו ושרו, אני זוכרת שיירה שלמה, בתי ספר, בתי ספר, בתי ספר...

מראיין: האם גם הגויים למדו או שהלימודים היו פחות חשובים להם?

מראיין: אני לא יכולה להגיד לך, אני לא התחברתי.

מראיין: הכנסיה פולנית היתה כל כך קרובה לבית שלך, מה את זוכרת משם?

מראיין: הייתה קרובה מאוד. אני זוכרת שזה היה מגודר, נקי ויפה מאוד, הרי המון בניינים מאוד יפים היו (בקובל), הדואר המרכזי היה.

מראיין: איפה הדואר המרכזי היה?

מראיין: על ידינו. וברחוב לא רחוק היה בית הסוהר, גם כן היה מגודר יפה מאוד, בית היתומים היה, היו בנייני ציבור והיה בית הקולנוע שם אני בפעם הראשונה ראיתי סרט.

מראיין: את זוכרת איזה סרט היה הראשון?

מראיין: ידעתי, אני אפילו סיפרתי לבעלי, הסרט דיבר פולנית, איזה סרט פולני... היה גם בית קפה על יד זה, היה בר כזה תמיד, היו שם שירים.

מראיין: נתנו לך להיכנס?

מראיין: לא, אף פעם, אבל הייתי עוברת, הייתי שומעת.

מראיין: מה היה שם?

מראיין: ישבו בערב ושתי, היה "פאב" כזה.

מראיין: היו שאמרו שהיו שם חיי הוללות...

מראיין: כך אמרו. אבא אמר: "תעברי מפה, תלכי משמה, אל תלכי מפה..." , כשהלכתי לבית המרקחת בפינה לקנות משהו אז אבא אמר: "משמה תלכי, אל..."

מראיין: למה?

מראיין: הם לא כל כך רצו שנלך דרך המקומות האלה.

מראיין: סביבה לא טובה...

מראיין: סביבה לא טובה!

מראיין: בקובל היה גם עולם תחתון...

מראיין: זה אני לא... אני מאוד לא יודעת את זה. שוק גם לא היה רחוק מאיתנו.

מראיין: איזה שוק?

מראיין: אני לא יודעת, ירקות, פעם בשבוע, אני זוכרת היה גם כן, השוק של פומניקובה, כן.

מראיין: מול רחוב מיצ'קביצ'ה?

מראיין: כן, היה גם איזה שהוא שוק, מישהי הזכירה לי.

מראיין: אבל זה לא השוק הגדול?

מראיין: לא, בוודאי, לא. פעם בגימנסיה שלנו היתה תהלוכה לבית הכנסת הגדול, לכן כל כך התרגשתי ממה שאמא שלי כתבה בעברית כל כך יפה (החריטה של האמא על הקיר בבית הכנסת הגדול).

מראיין: אבל את לא ביקרת בבית הכנסת?

מראיין: הייתי בבית הכנסת. היינו פעם, הלכנו עם כל הגימנסיה פעם היתה.

מראיין: הייתם בעזרת נשים?

מראיין: עזרת נשים ועזרת גברים, היה יפהפה. מסביב (למבנה בית הכנסת) כבר היה לא כל כך יפה, בתים ישנים היו, אבל בית הכנסת עצמו היה יפהפה, אפילו מבחינה ארכיטקטונית היה מאוד יפה.

מראיין: הוא עוד קיים, הוא עוד ישנו...

מראיין: זה אמרו לי אנשים שחזרו מביקור בקובל, שהיו בבית הכנסת.

נעורים ובגרות:

מראיין: רציתי לשאול על חברויות וחזורים, היה דבר כזה? איך בזמנכם בחור הכיר בחורה, עד שהגיעו לחופה?

מראיין: היו הולכים חזרה מהקן, קבוצות שלמות והיו הולכים ובדרך קונים... לדויד אויזנטל יש לו אח עשיר בארה"ב, (גם דויד הוא חבר קיבוץ רוחמה, למד בקובל בכיתה אחת עם גיטה), וולף אויזנטל הוא האח הבכור שבארצות הברית, הוא היה בביקור ואז הוא אמר, "את יודעת גיטלה, הלכנו מהקן ולי לא היה גרוש ואת הלכת עם לייבלה רוזינק'ה, (אריה צימוקי, האח של פרומה שוורץ) ואת הלכת איתו יחד ועמדתם שם בפינה וקנית גלידה וראיתי שהיה לך כסף אז אני התקרבתי אלייך, ואני רוצה להגיד לך שלי לא היה גרוש ואת קנית גם לי גלידה למרות שקנית לרוז'נק'ה".

מראיין: גם לו קנית? לזה קוראים חזורים?

מראיין: כן, קנית לו גלידה. אח"כ הוא בא מארה"ב והביא לי מתנה "כי את קנית לי את הגלידה הראשונה בקובל"... קראו לזה גלידה, ברוסית מרוז'נה – גלידה זה מרוז'נה.

מראיין: היה לך חבר?

מראיין: לא, לא היה לי חבר, אבל היתה תקופה שזה וקס (כנראה מרדכי), היה מהכיתה שלי, היה בא אלי הביתה ואמא אומרת: "הוא בא הרבה הביתה..." , אבל הוא היה יושב איתי והיה קורא לי בקול רם את העיתון שהיה בבית שלנו, את ה"הינט", הוא אמר: "אצלי בבית, קוראים את ה"מומנט". אז אמא אמרה: "למה הוא כל הזמן בא אלייך?" אמרתי, הוא בא לקרוא איתי את ה"הינט" כי אצלו בבית קוראים את ה"מומנט"...

מראיין: נו, אז היה לו תירוץ טוב.

מראיין: כן, היה לו תירוץ טוב.

מראיין: אבל היו זוגות ביניכם בקן?

מראיין: אני לא כל כך זוכרת, מעניין שאני לא זוכרת כל כך את הדברים האלה.

מראיין (י): מה בקשר לדיברה העשירית, הדיברה העשירית...

מראיין: שמרו על טוהר מיני, בטח... אני חושבת שבקובל עוד שמרו, בביליאסטוק בהכשרה כבר לא שמרו, בקובל שמרו אני חושבת, כן.

מראיין (י): הרושם שלי הוא כמו שאת אומרת, שכל עוד היו בתנועת הנוער, שמרו.

מראיין: בכל קבוצה היתה הסברה מינית, זה היה בתוכנית, בקן, הסברה מינית. אני, בשטחים האלה הייתי מאוד חופשיה עם אמא, יכולתי לשאול אותה דברים, היתה בינינו שפה טובה, אני זוכרת אפילו שלא, העוזרת שלנו בבית, אומרת (בידיש): "אוי, גיטלה, ...": "דיברת בלחשיה עם אמא, בטח היה לך כבר משהו אינטימי להגיד לה".

מראיין: בת כמה היא היתה?

מראיין: היא היתה אישה בת 30 וכמה. והייתה יתומה, היא באה לעזור בבית, היא היתה רווקה.

מראיין: את אומרת שבעצם הסתיים העניין הזה של הטוהר, כשעברתם להכשרה?

מראיין: אסתר (זסק) למשל, מוקדם מוקדם התחברה עם זלמן, היא היתה בין הראשונות אצלנו בקן שהיה לה חבר קבוע. זלמן מרובנה, הם היו... הם הכירו במושבת קיץ שהיינו כולנו יחד והם היו כבר זוג עד הנישואים.

מראיין: מה זה חבר קבוע?

מראיין: חבר קבוע שנפגשים הרבה, אסתר הביאה את זלמן המון להורים בבית. היא נסעה אליו לרובנה הרבה מאוד, אני חושבת שאסתר היתה כמעט מן הראשונות, היו עוד כמה, היתה פניה ממשמר העמק שהיה לה איזה חבר די מוקדם, אבל התחלנו להתחבר בהכשרה יותר, התנאים סייעו, הבדידות, הלבד, הגעגועים והגיל וזהו. כן...

מראיין (י): את אמא הכרת, את שיינדל (זסק) הכרת בקובל?

מראיין: כן הכרתי.

מראיין (י): מה את זוכרת ממנה?

מראיין: אני לא זוכרת הרבה, אני זוכרת את הדמות ואני זוכרת את ...

מראיין (י): היא היתה בשומר הצעיר, היא היתה ראש גדוד?

מראיין: היא היתה ראש גדוד והרבה ראיתי אותה בקן, נורא התרגשתי ופגשתי אותה הרבה גם בארץ, פעם עם עזרא (הבן של שיינדל, אח של יהודית כפרי) יחד ברחוב, עזרא אז שיחק באיזה... הוא היה בחור דרמטי, הוא שחקן, אני יודעת. ופגשתי אותה המון בבית הקיבוץ הארצי, פעם עם פישק יחד ופעם לבד, בטח שפגשתי אותה.

מראיין (י): בקובל את פחות זוכרת?

מראיין: בקובל פחות.

מראיין (י): ואת האחות הצעירה, את שבעל'ה?

מראיין: את שבעל'ה בכלל לא הכרתי, רק מסיפורים של אסתר, היה לי כזה צפוף. גמרתי ביה"ס מייד להכשרה ומייד עליתי ארצה ומייד... לא היה לי תקופות ביניים וגם לא היה לי... לאסתר היה יותר כסף, היא יכלה לנסוע, היא נסעה, חזרה לקובל לביקור, נסעה הרבה, מההכשרה היא נסעה, אסתר היתה יותר חופשיה, אני פחות.

מראיין: למה האמנתם בזה שצריכים להימנע מיחסים מיניים עד שמגיעים לקיבוץ?

מראיין: אני לא יודעת למה, אני לא יודעת, זו היתה איזו תפיסה, תפיסה של איזה חינוך מהבית, עד בגרות, עד שאת בשלה, עד שאת בטוחה שזה היחס המתאים. גם העניין של אמצעי מניעה וכל זה, זה לא היה כל כך פופולרי, לא בספרות ולא בטלוויזיה ולא בוידאו ולא בדברים האחרים, זה הכל היה בקטע מאוד מאוד אישי של כל אחד, איך הוא מתמודד עם הבעיה הזו, מה היחסים בתוך הבית... היה טאבו... יש כאלה שהנושא הזה אסור היה שיגיע להורים, ההורים מאוד שמרנים או משהו. הפחד, דעת הקהל, כל מיני אלמנטים כאלה, אח"כ החיים עשו את שלהם.

מראיין: ידעת שבקובל היו כמה בתי זונות?

מראיין: בוודאי שאני יודעת! גם באזור (המגורים) שלי.

מראיין: גם הבחורים הצעירים מהשומר הצעיר השתמשו בשרותים האלו?

מראיין: אני לא יודעת שהיו, אני לא זוכרת... הבית שלי היה מבחינה זו סולידי קצת, ככה, דיברו על עבודה, על יחסי משפחה, אמא היתה מספרת על כל מיני עניים וטאז, מה שצריך לעשות, מה שצריך להביא, אבל לא על דברים אחרים, על פרנסה, על זה שהילדים צריכים ללמוד ודודיק לא לומד...

מראיין: הבחורים הצעירים או הבחורות, הם עזרו בכלכלת הבית?

מראיין: אני לא יודעת! בגיל שלי אני לא זוכרת.

מראיין: לדוגמא, ד"ר מרדכי זיו סיפר שנתן שיעורי עזר?

מראיין: כן? יכול להיות שכן אבל אני לא זוכרת בסביבה שלי...

מעמדות:

מראיין: שאלה בנוגע למעמדות בקרב החברה היהודית, אתם הייתם בקרב המעמד הבינוני?

מראיין: בינוני בהחלט, אבל למשל משפחת פרל, הוא היה בראש הקהילה, זו האריסטוקרטיה (של קובל). היה לו הרבה כסף, או נניח אלה (מהמשפחות) שהיה להם הרבה כסף, אני לא כל כך יודעת, ההורים שלי לא כל כך מקורבים, היו למשל משפחת צופרפיין שהיה להם הרבה כסף.

מראיין: הבת שלהם היתה חברה שלך?

מראיין: לא במיוחד. מעמד (מכובד) היה למורים. חברה היתה לי, שרה הוכברג, אבא שלה היה מורה, הוא נפטר צעיר מאוד. שרה היא בקרית חיים דומני.

מראיין: יש לך את הכתובת שלה?

מראיין: לא אין לנו.

מראיין: בעלה היה חבר טוב של בעלי. שרה הוכברג היא היתה חברה מאוד טובה שלי והיא ידעה טוב מאוד לשיר. והוכברג היה מורה שלי ביסודי, האבא שלה, שרה הוכברג היתה בקיבוץ בקרית חיים ואח"כ הם עזבו, היא ובעלה. בעלה היה חבר טוב של בעלי מורשה, מאותה קבוצה חינוכית, אז ככה שהיינו יחד.

מראיין: מה השם שלה מהנישואים?

מראיין: את מי אני יכולה לשאול, אין לי כבר את מי לשאול. לא זוכרת. היא היתה חברה מאוד טובה של משה שלי (בעלה של גיטה) והיא מאוד ידעה לשיר, בגימנסיה היא היתה זמרת, זמרת פר-אקסלנס. הייתי באה אליהם הרבה הביתה, הם גרו קרוב לכלא, רחוב קצר, מפומניקובה אני חושבת, שכחתי.

מראיין: דיברנו על מעמדות בקרב היהודים בקובל. את דיברת על המעמד הגבוה, אתם הייתם אנשים במעמד הבינוני, רוב היהודים היו אולי עניים, את הכרת את הדתיים העניים שגרו בעיר?

מראיין: לא כל כך.

מראיין: את יודעת כמה עוני היה שם?

מראיין: המון. היה עוני, שמעתי, אבל ברחוב שלי לא הכרתי, בגימנסיה לא הכרתי. חברים של הורי לא כל כך...

מראיין: אפשר להגיד שאת די מבודדת היית? בתא המשפחתי. לא ערכת סיורים בקובל?

מראיין: האמא שלי היתה מאוד קרובה להורים. קונה אטלס, היא היתה בוועד קובל (בישראל) מאוד פעילה, היא כתבה לי מכתבים, היא נפטרה לפני שנתיים. יש לה בן ישראל גלפר, שחמטאי, גר בהרצליה פיתוח. זו היתה משפחה מאוד מקורבת (למשפחתנו), ידידים היו באים אלנו הביתה, גם משפחת פרל, אמא ואבא שלי היו הולכים לביקורים אצל משפחת פרל.

מראיין: הם נחשבו ל"סנובים"?

מראיין: לא, הם לא היו סנובים הפרלים, לא... הם היו אצילים מאוד אבל לא סנובים, לא, בהחלט לא סנובים. הייתי באה הרבה לחנה'לה. אויש, אני כל כך דואגת לה (חנה פרל ז"ל נפטרה. בעת הראיון חנה הייתה מאושפזת בטיפול נמרץ בבית החולים, לאחר

שנפצעה קשה בתאונת דרכים). חנה עם בעלה, כשירום (הבן) היה קטן הם היו כל קיץ אצלי ברוחמה, הבעל היה אחד מהבכירים במחקר בנס ציונה.

מראיין: חנה פרל: אני אספר לכם איזה קוריוז, את מוכרחה לשמוע יהודית, זה דבר אינטימי מרוחמה, חנהל'ה פרל עבדה במעבדה בקופ"ח והיא עשתה את כל ה"פרוג-טסטים" (בדיקת צפרדע), את הבדיקות הריון, כשהבנות ברוחמה הצטרפו לשלוח בדיקה, וזה יהיה סודי והיה מגיע לידיים של חנהל'ה, רחובות זו היתה קופ"ח של הקיבוץ. אז כל (תוצאות) בדיקה שהם (הבנות) לא רצו שזה יגיע (לקיבוץ) עם השם שלהם, את מכירה את הבעיות האלה, הייתי תמיד כותבת "גיטל'ה". אז חנהל'ה אומרת, "גיטל'ה לפי הרצפטים האלה שאני שולחת לך, אז יש לך כבר עדר שלם של ילדים", חנהל'ה, כשהיא עוד היתה במצב רוח טוב, כשהיינו נפגשות היא היתה אומרת, "אוי אני זוכרת, הגיעה בדיקה, גיטל'ה שלחה בדיקה על שמה..."

על עזרה הדדית:

מראיין: אמרת שלמעשה את לא מכירה את המעמדות היותר נמוכים בעיר, לא הייתם הולכים לדוגמא בערבי שישי עם חלות לתת לנזקקים?

מראיין: לא יצא.

מראיין: את יודעת על גמילות חסדים שהיתה?

מראיין: בטח שאני יודעת, דיברו בבית.

מראיין: את לקחת חלק בזה?

מראיין: אני לא, אבל ההורים שלי כן.

מראיין: את יכולה להיזכר במשהו ספציפי.

מראיין: אני יודעת שכן, אני יודעת שלפני החגים, עשו, ארזו איזה דברים והביאו, אני לא יודעת. עכשיו נזכרתי באיזה חג גם כן, שאני זוכרת שההורים שלי... אני יודעת שגם בגדים נתנו, אמא שלי עשתה חבילות של בגדים והם הביאו לאיזה עניים, אני גם זוכרת את זה.

מראיין: מה את זוכרת על גמילות חסדים שהיתה בקובל?

מראיין: היתה כן, בהחלט. היה, ביקור חולים כזה, והיו בית יתומים וטאז של אמא שהיתה מאוד פעילה. אני יודעת אפילו (על פעילות כזו) בוועד ההורים של ביה"ס. נודע לי אח"כ, אמא שהייתה בוועד סיפרה לי, שהיו תלמידים שהורים שלהם היו עניים, ההורים היו במצב לא טוב. אפילו ההורים של פיניק ואזה, אז אמא שלי סיפרה שהיא דאגה להשלים את השכר לימוד בשבילו.

מראיין: היא אישית?

מראיין: כן. ואח"כ אמא של פיניק היתה ברוחמה והיא סיפרה לי שהיא ידעה על זה, היא ידעה שאמא שלי דאגה להשלים את השכר לימוד, כי בגימנסיה, ב"תרבות", היו הרבה (חוגים, פעילויות). למשל חוג לציור או חוג אחר... צריך היה לשלם יותר כסף והם היו במצב כספי מאוד גרוע.

מראיין: ראשי הקהילה בקובל, דירבנו את האנשים לעזור או שהיו אלו הרבנים הדתיים?

מראיין: אני לא יודעת, אני רק יודעת שהיה רב בשם טברסקי והיו שמה בשמחת תורה, היו מהקן היו הולכים לראות. היו אפילו מהשומר הצעיר הולכים לרקוד, אני זוכרת, היה אוי, אוי... אבל ההורים שלי לא היו דתיים, ככה שאני...

מראיין: מה את זוכרת מהרב טברסקי?

מראיין: לא זוכרת, הוא גר ב"שטוט", אני זוכרת שבשמחת תורה היו הולכים אליו לרקוד.

מראיין: שמעתי שהבת שלו למדה גם ב"תרבות"?

מראיין: אולי אבל אני לא זוכרת.

מראיין (צ): היא היתה, היא מצולמת יחד עם אמא שלי...

ציונות, כמיהה למולדת והגשמה:

מראיין: ההורים היו ציוניים?

מראיין: היו ציוניים, כן. קופסת הקרן הקיימת בתכלת הייתה בראש, משלשלים תמיד מטבעות. היינו הולכים מהקן ואוספים (מתרימים) בין הבתים, אלי מגדל אומר לי: "הוי גיטלה, ראיתי איך שעברת ברחובות לאסוף את הזה..."

מראיין: אלי היה מדריך שלך?

מראיין: הוא היה המדריך, כן. והיה אחד ווריק, ואליק'ה ועוד.

מראיין: איך נכנסת לשומר הצעיר?

מראיין: בגיל 13, מה זאת אומרת (איך)? נכנסנו כולנו יחד, רצו לזרוק אותנו כשהיינו בכיתה ח' או ט': ב – 1 במאי אמרו לנו בקן שלא צריך ללכת ללמוד. אסור ללמוד! ואנחנו לא הלכנו ללמוד אז למחרת, כשבאנו לגימנסיה פרנפוקט קרא לי ולפיני ואזה ולכל החבר'ה ונזף בנו ואמר שאם זה יקרה עוד פעם יזרקו אותנו מביה"ס.

מראיין: אבל למה הלכת לשומר הצעיר?

מראיין: אולי... יכול להיות שבגלל קונה אטלס, מהמדריכות שלי, אולי בגלל שההורים היו מקורבים (למשפחה) והיא היתה ראש הקן, אולי בגלל מוניה מרדור, ההורים שלו היו בידידות איתנו גם כן, כשבאתי ארצה הבאתי לו חבילות מההורים ששלחו לו, אז הלכנו, כל הקבוצה שלנו, כל הכיתה היתה בקן ואני הייתי אחת מהכיתה.

מראיין: אבל מה ידעת על השומר הצעיר, מה ידעת על התנועה?

מראיין: בעצם אלו היו רק פגישות, שירה והתעמלות, וצירנו את סימני ה"חזק ואמץ", והיו המדים, והעניבות והמושבת קיץ. היה הווי של צופיות, של ארץ ישראל. אח"כ באה העליה, המולדת וכל מיני דברים שהתגבשו. ההכרה הבסיסית- האידיאולוגית, כמובן באה יותר מאוחר, עם הזמן.

מראיין: היו חברי בית"ר בגימנסיה?

מראיין: מה זה היו חברי בית"ר... בטח שהיו בכיתה שלי כאלה, לויטס ועוד כאלו, הרי עם אשקה (גרינבלט) לא דיברתי איתו. רבתי איתו תמיד. כשהייתי באה לבלה הביתה, לא יכולתי להסתכל עליו, היה לבוש עם חולצה חומה, הוא היה בבית"ר, ובלה ומאשה הם היו בשומר הצעיר. זה היה משהו נורא...

מראיין: כשהייתם יותר מבוגרים, מה היו האמונות היסודיות של השומר הצעיר, מה היו ההשקפות?

מראיין: קודם כל "שבת אחים גם יחד", עזרה הדדית, הכשרה, להתכונן פיזית, לחיות ביחד על מנת שהיכולת הפיזית תגבר. כי בארץ ישראל צריך גם שרירים, צריך לעבד את האדמה.

מראיין: למה חשבתם שצריך לעלות לארץ ישראל?

מראיין: האווירה הזאת היתה גם בגימנסיה, זאת המולדת (ישראל), וזאת פולין וזאת אנטישמיות (שבפולין). למדנו את כל הדברים האלה, ובאמת החדירו לנו את זה מאוד מוקדם, מההתחלה, שאנחנו עולים לארץ ישראל, העתיד – זה ארץ ישראל.

מראיין: ז"א בפולין לא ראייתם עתיד לעצמכם?

מראיין: לא ראינו בשום פנים (אפשרות לחיות בפולין), עם ההיסטוריה (היהודית) ועם הכל יחד. הגימנסיה היתה עברית, בצורה המשמעותית ביותר. העליה לארץ ישראל, זה היה עבורנו דבר מקודש. אני זוכרת שנפגשנו עם משהו מישראל שבא לבקר בקובל.

זה היה משהו, איזו חגיגה, איזה מאור בעיניים, ואת אוספת לקרן קיימת את הגרושים האלה. ובט"ו בשבט היו פירות הארץ, היינו עושים שקיות עם פירות הארץ, הכל היה מאוד סימלי. כל הקן היה מקושט עם מפות ארץ ישראל.

מראיין: אני רוצה להבין יותר טוב למה עשו את זה, מכיוון במצב רגיל, בן אדם רגיל למקום שהוא נולד בו, לאוויר שהוא נשם, לשפה שהוא דיבר והוא רוצה להמשיך לחיות שם, ואתם לא רציתם לחיות שם...

מראיין: כשרק התקדמנו קצת חשבנו על קיבוץ הכשרה, כבר היו קיבוצי הכשרה.

מראיין: אז אני שואלת למה?

מראיין: מפני שהמטרה היתה קיבוץ הכשרה, שלב לפני עליה ארצה. קודם מושבת קיץ, מושבת חורף, אח"כ קיבוץ הכשרה, ביאליסטוק...

מראיין: למה לא להישאר בקובל ולהמשיך את החיים כמו של ההורים?

מראיין: אני לא יכולה להגדיר לך את זה באופן ספיציפי, אבל זה היה כל כך עמוק, כל כך נטוע וכל כך בטוח שלא היה צל של ספק.

מראיין: אבל רק מעטים הגשימו את זה, הרי היו צריכים כספים רבים לעלייה ארצה.

מראיין: זהו, זה היה קשה. באתי ארצה כסטודנטית באוניברסיטה, מפני שאז מעט מאוד סרטיפיקטים היו. מההנהגה הראשית פנו אלינו, היה צבי לוריא, שישב ב"תרבות" בוורשה, הפיצו עלון כזה למי שיש תעודת בגרות ולמי שיש להורים שלו כסף, אז שישתדל לעלות למוסדות ההשכלה בארץ על מנת לחסוך סרטיפיקטים שישמרו לתנועה החלוצית. כך עלינו אני ועוד כמה כאלה שהיה להם כסף וההורים שלהם הסכימו. העליה שלי היתה יקרה מאוד.

מראיין: כמה את מעריכה עלו לארץ בצורה כזו, כסטודנטים – כמוך?

מראיין: היו די הרבה, היה איתנו ישק'ה גולדשטיין. המודל שלי היה משה דרוג בן דודי מרטנה, הוא ועמליה אחותו למדו בגימנסיה בקובל ועלו ארצה.

מראיין (י): אני לא חושבת שמי שרצה לעלות היתה בעיה שבגלל כסף הוא לא עלה, מקסימום אם ההורים לא יכלו לתת לו הוא עבד, כמו אבא שלי, חסך כסף ומהמשכורת שהוא חסך עלה. העליה נפסקה בגלל המלחמה, עד המלחמה מי שרצה לעלות עלה. היו אחרים שהחליטו ללמוד רפואה בפריז, או להמשיך את עיסקי ההורים.

מראיין (צ): שמענו שהיו צעירים וציונים שרצו לעלות ולא יכלו...

מראיין (י): את יודעת על מקרים של חניכי תנועה שרצו לעלות ארצה ולא עלו בגלל שלא היה להם כסף?

מראיין: אני לא זוכרת. לא, לא זוכרת בדיוק. בסוף כולם עלו בעליה החלוצית, בסרפטיקטים שהתנועה חלקה, אבל ביקשו ופנו בחוזרים (מההנהגה הראשית). אני יודעת, למשל הינדה, אשתו של פיניק מרובנה, חברה טובה של זלמן וכל זה גם כן באה דרך האוניברסיטה, שרה אפרת אשתו של ישק'ה גם כן באה דרך האוניברסיטה, מי שהיה לו כסף והיתה לו תעודת בגרות - בא.

מראיין (צ): אני מוכרח לציין שרוב בני הנוער לא גמרו את ה...

מראיין: כי היו אצל "קלרה ארליך". שם לא ספגו ציונות, והיו שלמדו בגימנסיה הפולנית.

מראיין (צ): כמה למדו בסך הכל, אולי 10% מבני הנוער למדו בגימנסיה.

מראיין: כן, אבל בכל זאת עלו הרבה משלנו, בתור סטודנטים צריך היה גם בגרות וגם כסף. אני עליתי באוניה. עליתי עם חנהל'ה פרל זו היתה אוניה של לומדי האוניברסיטה, המזכיר של האוניברסיטה מירושלים בר זוהר, הוא היה איתנו יחד, היו רק סטודנטים, עלינו ארצה באונית פאר...

מראיין: את מכירה את גולדה בקר – היא התקבלה לאוניברסיטה העברית, עלתה בתור סטודנטית, אך לא היה להם כסף, והיא פשוט לא למדה.

מראיין: גם ממשפחת בר, היה רצ'י בר ועוד, אני לא כל כך זוכרת אנשים, אסתר (זסק) הכירה את האנשים הרבה יותר ממני.

מראיין: אני זוכרת את הנסיעה (הפרידה מקובל), את הקרון שמה, את ההורים שלי, רציתי עוד לקחת איתי כמה דברים, אמא אמרה שאת לא צריכה לסחוב הכל: "אני מקווה שבשנה הבאה בחופש הראשון תבואי הביתה"... עוד לא הרגישו את מה שעומד להתחולל, רציתי לקחת איזה ספר, איזה ספר שירים או משהו, אמא אמרה: "יש לך הרבה מזוודות, בקיץ כשתבואי לחופש, תקחי", ז"א היתה עוד ציפיה שאני עוד אגיע, שהם יבואו (ארצה).

מראיין: פולין היה לה גבול גדול עם גרמניה, את עלית ב - 37, היטלר עלה לשלטון ב - 33, ב - 35 היו חוקי נירברג, שכבר הוציאו את היהודים מרוב התחומים של החברה הגרמנית, חוקי אנטישמיות קשים ביותר, פולין היתה בגבול משותף עם גרמניה, אומנם לא בצד של קובל אבל עדיין היו עיתונים כמו שאת אומרת, קראתם כל יום עיתון, היה שנתיים לפני שהיטלר פלש, לא הרגישו שום דבר מה קורה?

מראיין: לא יודעת, אולי אשליה, אולי התכחשות כזאת למציאות, קשה לי להסביר את זה, אני כל כך הייתי בטרנס של עשייה: הכשרה, ההכנות לעליה, קיבוץ, האם אלמד בארץ...

הכשרה בדרך להגשמה:

מראיין: ספרי על ההכשרה, איפה היתה ההכשרה?

מראיין: בביאליסטוק אני הייתי והייתי זמן קצר...

מראיין: כמה זמן היית שם?

מראיין: הייתי בהתחלה חצי שנה, אז הם החליטו שאני צריכה לעבוד בהנהגת גליל ביאליסטוק. הייתי (פורמלית) בהכשרה אבל עבדתי בגליל במושבות קיץ. עבדתי שם עם ציפקה אפרת.

מראיין: כמה אנשים היו בהכשרה?

מראיין: הו... היו הרבה, היינו איזה 120 איש.

מראיין: מה עשו בהכשרה, במה עבדו שם?

מראיין: עבדו בבתי חרושת בביאליסטוק, עבדו בעזרה, בכל מיני בתי מלאכה, בניקיון בבתי, בבישול, העבודה הייתה קשה מאוד.

מראיין: גם עבודה בחקלאות?

מראיין: לנו לא, בצ'סטוחובה היתה חווה, בעלי היה בצ'סטוחובה, אני הייתי בביאליסטוק.

מראיין: את יחסית היית ילדה מפונקת, מבית טוב!

מראיין: לא מפונקת, הסתגלתי אבל, גם כן שלחו מהבית ודאגו לנו.

מראיין: שלחו לך כסף מהבית?

מראיין: כן, כשרציתי לנסוע לוועידה העולמית, כתבתי להורים והם שלחו כסף.

מראיין: אבל אסור היה לשלוח כסף מהבית?

מראיין: לא, אז לא היה, שיתוף (בין חניכי התנועה) היה בהיבטים אחרים, למשל, ליום הולדת, שלחו לי חבילה ואז שמו על השולחן. הבגדים הכי יפים שהבאתי מהבית, הלכו לקומנה...

מראיין: בביאליסטוק?

מראיין: בביאליסטוק, בטח! אז בדיוק היתה הוועידה העולמית, ב - 35 היתה הוועידה העולמית בפופרד בצ'כיה, הוועידה האחרונה.

מראיין: באיזה שנה זה היה?

מראיין: ב – 35 אני חושבת. אני כתבתי להורי שאני רוצה לנסוע, הקיבוץ לא יכול לעמוד בזה, כמובן שאחרי שבוע קבלתי את כל הכסף, לא רק בשבילי אלא בשביל עוד מישהו. אסתר זלמן היו בקובל או ברובנה, אז אמא הלכה לאסתר, ונתנה לה...

מראיין: אמא שלך?

מראיין: אמא שלי נתנה לאסתר בשבילי, שתיתן לי בצ'כיה שניפגש שתינו, שעון קטן במתנה, כי כתבתי לה שנשבר לי השעון, השעון הקטן הזה ישנו עד היום הזה, הוא מצויין, הוא עולה על כל השעונים שקבלתי אח"כ. קודם לפני שהגענו לצ'כיה, עשינו את המושבות, ביקרנו בגליציה אצל יעקב מאיוס, שם נפגשנו עם זלמן ואסתר ואז היא הוציאה מהכיס ואמרה: "תראי מה אמא שלחה לך". היא שלחה לי גם עוד קצת כסף, אז קנינו את הנעלי באטה, את זוכרת קנינו בצ'כיה, זה היה ככה, כל מיני מזכרות, תמיד אסתר אמרה לי: "יש לך עוד את השעון..." "אמרת, "אסתר, יש לי עוד את השעון הזה...". (צוחקים).

מראיין (י): אסתר זו דודתי אסתר זסק, אני רוצה להבהיר.

מראיין: בבית שלכם אני לא הייתי, זה היה כל כך רחוק, זה היה בכלל במקום אחר.

מראיין (י): בבית של סבא וסבתא לא הייתי?

מראיין: לא הייתי, בשביל להגיע לבית של סבא וסבתא זה אולי כמו מפה לדורות (קיבוץ סמוך לרוחמה).

מראיין (ז): לא, הייתי בקובל, הכל די קרוב, הם גרו בדרך לבית הקברות החדש, קילומטר מהמרכז.

מראיין: אני גרתי במיצקביצה, זה מרחק עצום היה, הם גרו ב"שטאט" ואנחנו ב"זאמד". בלילה כשחזרנו מהקן מהפגישות, ליוו אותנו הבנים, כי פחדנו מהשקוצים, אסתר הלכה עם החבר'ה רחוק, רחוק רחוק ואני קרוב, קרוב, קרוב.

מראיין: לא פחדתם ללכת בלילות?

מראיין: די פחדנו, לא היה שקט בתקופות מסוימות בקובל.

מראיין: מנדל טורצ'ין, מנדל סיפר לי שהיתה בקן נערה מקובל השניה וכולם היו בורחים בסוף הפעולה כדי לא ללוות אותה, פחדו...

מראיין (י): תגידי את ואסתר, ז"א הוריך והסבים שלי, הייתם באותו מעמד חברתי, כלכלי?

מראיין: אני חושבת שהמצב של ההורים של אסתר, היה אולי, כלכלית אפילו יותר טוב.

מראיין: יותר טוב?

מראיין: אני חושבת ככה לפי מה שאסתר היתה אומרת לי, אני לא יודעת. אסתר היו לה באמת אפשרויות, למשל שאלתי את אסתר: "המעיל עור עולה כל כך הרבה כסף, איך קנית את זה?" אז היא אמרה לי: "אני קניתי וגם זלמן, שנינו קנינו לנו מעילי עור" (צוחקת). אני זוכרת, כשהיינו בקרוב, אז זלמן לבש את המעיל עור שלו ומכנסיים קצרים אז השקוצים רצו אחריו ואמרו לו "אוי, אוי, אוי, אתה בלי מכנסיים, אתה רק עם המעיל עור", אז שתינו, אני ואסתר, היינו מתפוצצות מצחוק (צוחקת).

מראיין: מה עשיתם בקרוב?

מראיין: בדרך לפופרד, לוועידה העולמית, נסענו דרך קרוב עם יעקב מאיוס למושבות ואח"כ עברנו לצ'כיה.

מראיין: הכשרה, לא היתה מבחינך הכשרה, למעשה פעלת בגליל...

בדרך ארצה והחיים בארץ:

עם שתי כירכרות נסענו, מהבית שלי, ממיצ'קביצה, עד לתחנת הרכבת.

מראיין: למה שניים, עבור המזוודות?

מראיין: עם הכל כן... גם לאה (בלוראי) וגם האחים שלי, כולם באו לתחנה להיפרד ממני.

מראיין: אבל הדרך מהבית לתחנת הרכבת לא כל כך ארוכה?

מראיין: לגמרי לא ארוכה. אבל לא יכולנו ללכת עם כל המזוודות, עם החבילות.

מראיין: עגלונים יהודים היו בעלי הכרכרות?

מראיין: עגלונים? אני לא זוכרת אם זה היה פולנים או... הדורושקות עמדו על יד הבית של חנה פרל, בקצה של מיצ'קביצ'ה. אם היה צריך, היה צריך להביא משם את הדורושקה. היה שם קיוסק קטן שאבא שמה תמיד היה קונה סיגריות.

מראיין: איפה עלייתם על האוניה?

מראיין: עלינו בקונסטנצה (נמל ברומניה). אבא נסע איתי עד לוורשה, אמא לא. אבא נסע איתי לוורשה, שמה נפרדנו, שמה התחברתי עם מוצ'ה, נסענו לקונסטנצה. שמה באוניה ההרגשה היתה טובה, נעימה, הכל היה אלגנטי ויפה וטוב. בקונסטנצה הכרנו רומנים שהיו גנבים כאלה, הם לקחו אצלנו דולרים ולא נתנו לנו שום דבר.

מראיין: לאן הגעתם?

מראיין: לחיפה, בחיפה כבר חיכו לי כל החבר'ה, משה דרוג בן דודי, ומהקיבוץ, אסתר כבר היתה, וחיכו לי שמה. זלמן והחבר'ה עבדו בנמל, הם חיכו לי ובאתי לקרית חיים ולמחרת נסעתי לירושלים להתייצב (לאונברסיטה). באתי לירושלים ואני יורדת בקינג ג'ורג', ואז היתה תחנת האוטובוסים הישנה ושם אמרו לי: "גברת, גברת, תזדריזי זה עוצר מ – 17:00". זו היתה הקבלת פנים שלי פה בארץ.

מראיין: ב – 37?

מראיין: כן.

מראיין: אלו היו המאורעות של 36 - 37

מראיין: אז באתי לירושלים, אל חברתי, בת שבע מקלר. עליתי לאוניברסיטה (הר הצופים) לסדר את הפורמליות. זו התעודה של האוניברסיטה (פורסת המסמך ומראה). כאן בתעודה שמי טובה. אבל קראו לי תמיד גיטל'ה, כולם אמרו לי כאן: "איזה גיטל'ה, כל כך שמנה גדולה, שתהיה לפחות גיטה".

היו לי לבטים קשים מאוד, כשבאתי התחלתי ללמוד באונברסיטה (בירושלים) וכשבאתי לקריית חיים (מקום ההכשרה לקיבוץ) הייתי בלבטים נוראים. מצד אחד נמשכתי לקיבוץ, ומצד השני ההורים רצו שאני אמשך ללמוד. בסוף הלכנו לקומפורמיסט: בקיבוץ ביקשו שאמשך ללמוד בביה"ס לאחיות, זה היה חשוב מאוד לקיבוץ. זה לא היה פשוט, אישית, עברתי מהפכה אישית גדולה מאוד.

מראיין: את התחלת ללמוד משהו אחר ועברת לתחום אחר לגמרי בגלל לחץ הקיבוץ, לחץ התנועה?

מראיין: לא רק זה, התחלתי ללמוד מדעי הרוח וזה מעניין וטוב אבל... התייעצתי עם כל מיני גורמים. קודם כל את מתנתקת מהקיבוץ, באותם ימים הקיבוץ לא שלח ללימודי השכלה כללית, שנית זה (מדעי הרוח) לא פרנסה, אמנם ההורים כל פעם שלחו לי עוד כמה... (כספים). הייתי מקבלת מפקה-או...

מראיין: מה זה פקה-או?

מראיין: זה בנק הפולני מירושלים, הייתי מקבלת כסף מההורים שלי, הייתי מקבלת כל חודש, סמפל, חבילונת קטנה, פעם זה היה נקיניק, פעם זה היה שומן, פעם זה היה צעיף, את זה היו שולחים בלי כסף, סמפלס (דוגמיות), הייתי מקבלת מההורים כל מיני דברים, עד שלאט לאט כבר לא היה להם, אמא כותבת לי: "אנחנו נשתדל, הפנטורים הבטיחו לתת לך כסף ואנחנו נשלח לך כל מיני דברים, חנה פרל (שבאה לביקור בקובל) תיקח לך קצת כסף", בקיבוץ התחילו להסתכל (בעיין "לא יפה"), הגרעין כבר התגבש בקרית חיים, ואני בכל זאת נמשכתי לקיבוץ ורציתי מאוד ללמוד, אז החלטתי ללכת לביה"ס לאחיות, כולם אמרו לי, תלכי לבלניסון לפחות זה "שלנו". באתי לבלניסון, אמרו שהמחזור גמור (הסתיימה ההרשמה). בירושלים הייתי ב"הגנה", היתה (לי) פרוטקציה, הבוחנת

שלי ל"הדסה" היתה הנרייטה סולד. יסקי והנרייטה סולד, אנשים חשובים. היה אז קשה להתקבל, אבל בסוף התקבלתי, ובכל חופש נסעתי לקרית חיים.

מראיין: את שלמה עם עצמך?

מראיין: כן. החזרתי לקיבוץ (את ההשקעה) מאוד מאוד.. ההורים שלמו עבור הלימודים, 3 שנים הם שלמו.

מראיין: והם ידעו על המהפך שביצעת?

מראיין: כן. אבא כותב לי: "איך יהיה בלילות, תצטרכי לשמור בלילות ובימים".

מראיין: אמא כתבה מקובל?

מראיין: כן. זה המכתב מ – 38, תראי שפה, סגנון, אפשר לקרוא כמה מילים?

גלויות מקובל:

(קוראת גלויה): "גיטלה היקרה והחביבה, שלום וברכה לך, כבר היום החמישי שקיבלתי את מכתבך עם התמונות היקרות ולא עניתי לך עד עכשיו מפני שכבר לא רציתי להסתפק בגלויה כמו שאני עושה את זה מזמן, והנה היום בבוקר בא אבא ונוכל לכתוב לך יחד, אין מילים בפי להודות לך על התמונות הנפלאות (ששלחת לנו), בטח תאמיני לי אם אומר לך שלא נפרדתי מהם אף לרגע וגם הלילה הם נמצאות למראשות, תחת הכר" ... "לא נעלם ממני, אם כן, כמה רזית בזמן האחרון ולא דמעה אחת מעיני מצאה את מקומה על הפנים העדינים והחביבים" ... "אוי בתי היחידה, מתי אזכה לראות אותך וללחוץ אותך אל לבי ולהתחלק איתך עם כל אשר עבר עלינו מיום שנפרדנו, כמו להכעיס נדחתה עלייתה של חנה פרל עוד לחודש", ולעת עתה אין לי עם מי להעביר אלייך מס' זהובים" "טורצ'ין עלה בוא ביום שהייתי עסוקה עם העברה לדירה החדשה ולא יכולתי לתפוס אותו, וזהו, אז לא התראיתי עם טורצ'ין, כחודש ימים לאחר שעזבתי את דירתי הראשונה..."

מראיין: איזו דירה?

מראיין: הם עברו לרח' פבריצי'נה.

מראיין: אבל המכתב מ – 39?

מראיין: קודם הם עברו לדירה אחרת.

מראיין: למה?

מראיין: לא יודעת, אמא כותבת. "אז תשתדלי להשיג ממישהו מחבריך קצת כסף ואנחנו נמצא דרך להעביר לך" ... "דרישת שלום לשבע'לה (בת שבע) החביבה, תודה רבה בעד התמונה ו..."

מראיין: ב – 38 חנה פרל ביקרה בקיץ, זה 38 ולכן היא היתה יכולה לכתוב בעברית, אם זה היה ב – 39 היא כבר לא היתה יכולה לכתוב בעברית.

מראיין: לא, בתחילת 39 אפשר עדיין גם בעברית.

מראיין: מהחלק הראשון של 39, עד אוקטובר.

מראיין: (גיטה ממשיכה להקריא מכתבים) "מה הסיכויים להתקבל להדסה", היא כותבת לי, "מצד אחד, אנחנו דואגים" והכל כתוב בעברית. "הבנים עסוקים, בשומר הצעיר העולם שמח, מתכוננים לחגיגת ל"ג בעומר" ... "המצב הפוליטי, תראי מה אמא כותבת: "כולנו בריאים, אבא עובד, ידוע לך שאבא לא מתעצל הפעם ונוסע למרחקים, חבל, המצב הפוליטי מפריע ובכלל מעורר פחדים" ...

מראיין: זה מ – 39?

מראיין: כן.

מראיין: איזה חודש?

מראיין: מאי.

מראיין: 3 חודשים לפני פרוץ המלחמה...

מראיין: "אחותי היקרה" (כותב האח), "שלום למרדכי ווקס". "אחותי היקרה, הפעם אצמצם בכמה מילים כי החג ממשמש ובא, במכתב הבא אכתוב לך על הכל בפרוטרוט, כעת אני מאחל לך שנה טובה, הצלחה בכל, אני מקווה שנתראה בקרוב" ... "בתי היחידה, זכרי כי חיינו תלויים בחיי ילדינו, את שייכת להגנה... אתמול באה אסתר זסק, אלך אליה ואשמע דבר מה אודותייך... תתחדשי", הנה, אמא כותבת לי, הנה אסתר זסק.

מראיין (י): אתה רואה מה זה, ב – 13.5.39 דודה שלי נסעה לבקר שם, 3 חודשים לפני פרוץ המלחמה?

מראיין (צ): אבל היא הצליחה לחזור ארצה...

מראיין (י): היא ביקשה מהוריה לבוא גם כן, והם לא חשבו שזה כל כך מסוכן להישאר שם והיא קראה עיתונים וידעה מה הולך, היא לא הצליחה לשכנע אותם והיא חזרה ממש ברגע האחרון. היא חזרה ממש ברגע האחרון, היא הבינה בדיוק מה הולך, ניסתה לשכנע את ההורים, לא הצליחה, חזרה בלעדיהם. תספרי על השואה, גיטה...

מראיין: על השואה... מה אני יכולה לספר לך? נורא! נורא! פה (בגלויות) יש כבר דברים נוראיים, שנת 41 כתוב ביידיש. אפריל 41, אח שלי כותב ביידיש, למה? אסור היה לכתוב בעברית.

מראיין: אסור! אני רוצה להגיד לך משהו על הגלויות שלך, סידרתי אותם לפי הסדר, מאוד מעניין, הגלויה האחרונה שכתובה עברית היא מ – 17.8.39 שזה שבועיים לפני פרוץ המלחמה. היא עדיין בעברית, זאת שבאה אחריה היא מ – 3.12.39 כאשר קובל כבר היתה בידי הסובייטים והיא כבר ביידיש. הגלויה האחרונה היא מ – 21.5.41, שזה בדיוק חודש לפני פרוץ מלחמת גרמניה, בריה"מ.

מראיין: גם האח הקטן כותב לי: "דה קליין בריידר"... דודיק הקטן.

מראיין: בכמה שנים הוא היה צעיר ממך?

מראיין: 8 שנים. אחד היה צעיר ב- 4 שנים, והשני ב- 8. אסור היה לכתוב בעברית...

מראיין: הרוסים לא הסכימו, רק יידיש זו היתה שפה המורשית של השפה היהודית, הם היו אנטי ציונים.

מראיין: אבל מה שרציתי עוד להגיד: יש לי פה גלויות איומות. שנשלחו להדסה לירושלים, לביה"ס אחיות הדסה. הכל ביידיש.

מראיין: הבול והסמל פטיש וסדן סובייטי.

מראיין: היה לי קשה לקרוא את זה, יידיש אני לא כל כך... זה מקובל שנת 40. את יודעת אצל מי גרתי בירושלים, למה אני כל כך קרובה לריטה (אשתו של הרמטכ"ל מיל. מרדכי גור), מוטה גור, גורבן... אני גרתי אצלם (אצל הוריו) בירושלים, אני גידלתי אותם ומוטה הוא כמו אח שלי, אני גרתי אצלם, ההורים שלי כתבו להם.

אחרית המשפחה:

מראיין: בגלויות, אמא שלי כותבת: "אני מרכיבה כבר משקפיים", והיא כותבת לי: "תארי לך את אמא שלך מבשלת" ... אף פעם, אף פעם לא ראיתי את אמא שלי מבשלת. מי שבישל זו לאה. אמא לא התעסקה כל כך עם דברים, תמיד הלכה, סידרה, קנתה, אבל היא לא עשתה ככה את העבודות הממשיות (בבית).

מראיין: אביך המשיך לעבוד בעבודה שלו גם כשהרוסים היו?

מראיין: על פי המכתבים בעבודה חלקית, הוא עוד נסע לעבוד בעבודה שלו.

מראיין: מה שקרה להם בשואה, איפה נודע לך או שלא נודע לך?

מראיין: נודע לי, הם כתבו קודם שגירשו, גירשו אותם מהבית, הם מכרו את הבית הראשון הגדול, אח"כ הם עברו לבית אחר, לא יודעת איזה בית אחר, ובסוף הם הגיעו לפבריצ'נה 5 ליד הקן. אמא כותבת, "יש לנו חדר אחד ועוד חדר קטן ובצד יש כוור, מקום קטן לבשל ואני תארי לך, אמא שלך פתאום יודעת לבשל ואני כבר מרכיבה משקפיים..."

מראיין: זה היה תחת השלטון הסובייטי?

מראיין: זה היה תחת השלטון הסובייטי, כן. ובוז נגמר (משלוח המכתבים). האח של פיניק ואזה שהוא בא ארצה סיפר לי שאמר לאחים שלי (לפני כניסת הנאצים): "בואו נברח לוויילנה" (הוראת התנועה), אז הם אמרו שלא ישאירו את ההורים, גם פרדל'ה (גיסיס-שויב) סיפרה לי שגם לה מישוהו אמר שהלכו במיוחד לאחים שלי (ובקשו) שהם יברחו לוויילנה ואז הם אמרו (האחים) שלא ישאירו את ההורים לבד... אח"כ מישוהו מהקובלאים סיפר לי שהוא ראה בבית הכנסת את הכתב יד של אמא שלי (חרוט על הקיר) בעברית, זיהה את הכתב יד, כן. בעברית הצחה של אמא היה כתוב: "אנחנו הולכים..." אבל יש פה טעות, יש פה טעות, כי כתוב במקום פנחס- יהודה (שם האח של גיטה). שלמה פרלמוטר (שהעתיק את הכתובות מבית הכנסת) מסר זאת למשה דרוג (בן הדוד של גיטה)... זה נודע לי בסוף. האמא בלומה ואבא יעקב, בבית הכנסת חרוטים שמותיהם. כשבאו (לקובל אחרי המלחמה) האחים של פיני ויוסק'ה ואזה הם מצאו את הכתובות, וגם שמות האחים שלי חרוטים. פיניק ודודיק. שניהם...

מראיין (י): שלמה פרלמוטר היה בן דוד של אמא שלי...

מראיין: כן זה אני יודעת, אסתר סיפרה לי, (גם) על הקרובים שלכם בארצות הברית. ואח"כ קראתי את זה במכתבים שלך. אז היתה לי כבר תמונה יותר ברורה. נותק לי הקשר לגמרי (מהמשפחה בקובל) וזה מה שנשאר...

יהודית כפרי מבררת עם גיטה למה דודתה אסתר זסק, החברה שעזבה את רוחמה:

מראיין (י): הייתן חברות, את ואסתר אחות של אמא שלי, דודה שלי, ילידת 16 (בשנה מבוגרת מגיטה)...

מראיין: מה זה חברות (היינו)!! דיברתי איתה בטלפון שבוע לפני שהיא נפטרה. הכלה של אסתר הביאה אותה לטלפון... הכלה של אסתר, אני הסמכתי אותה בתור אחות בבית ספר לאחיות בשרון, הייתי אז במח' הבריאות הבין קיבוצית. היא מקבוץ גלאון, אני הסמכתי אותה בתור אחות ואח"כ היא נהייתה הכלה של אסתר, קשה לתאר את זה (את המקריות).

מראיין: גיטה, מה קרה עם אסתר וזלמן שהם עזבו את רוחמה?

מראיין: תראי... בעצם אני לא יודעת, אני לא יכולה להגיד לך.

מראיין: אני יודעת שהיה איזה סקנדל גדול?

מראיין: אסתר כן, היא פה, אסתר היא לא אדם כל כך חלק וקל, מותר לי להגיד את זה, למרות שאני אוהבת אותה, אהבתי אותה ואמרתי לה את זה שבוע ימים לפני שהיא נפטרה והיא יודעת את זה, אבל היא לא התפשרה, היא היתה מאוד קיצונית, היא היתה בעלת אגרסיות רבות מאוד ו... אבל, מותר לי להגיד, כן... היא הגיעה, היא הסתכסכה עם מס' אנשים.

מראיין: על איזה רקע, את יודעת?

מראיין: כל מיני דברים ואני לא כל כך יודעת, ואני לפעמים...

מראיין: האח של פיניק ואזה, יוסק'ה בא עם אישה פולנייה מפולין, ואיזה דברים, אסתר אמרה עליה, היו איזה דברים, כל מיני איזה דברים שאסתר לא הסתדרה וזלמן תמיד תמיד הגן ותמיד שמר עליה מאוד מאוד, היה קשה מאוד, היו איזה בעיות אבל אני לא בתוך התמונה, אני כל השנים הייתי במרפאה והייתי זהו... היה קשה עם אסתר, היא לא היתה אישה חלקה.

מראיין: מה שאת אומרת היא הסתכסכה הרבה, את לא יודעת את הפרטים, היו כמה סכסוכים עד שהיה סכסוך אחד יותר מידי...

מראיין: ואז הם עברו, ואז זלמן, הרי רוב הזמן עבד בתנועה, הוא היה מזכיר של מאיר יערי, תמיד היה במרחביה, תמיד היה בתנועה, הוא התיידד עם אהרון אפרת, והוא בא לאהרון, עם ציפקה ואהרון והם הכריעו את העניין שיעברו לעין השופט, אם כי לזלמן היה

מעמד מאוד מכובד ומאוד טוב ברוחמה בהתחלה. אם מותר לי לספר, לי בתור אחות היה לי קשה, היו לי כמה דברים קשים מאסתר, היא דרשה ממיכל הקטנה, הרי את מיכל אני חיסנתי וגידלתי, הבת הבכורה שאיננה, מדי פעם היא ביקשה לעשות לה פודינג כזה ופודינג כזה, ואני הייתי האחות, רצה למטבח ילדים: "תעשו כבר לאסתר, העיקר שיהיה שקט בקיבוץ", היא רצתה שהפודינג יהיה וורוד ולא לבן, אני אומרת לך משהו תמציתי, זלמן היה בחו"ל בדיוק, היו שליחויות, את זוכרת את הפרשה או ששמעת, אסתר היתה מאוד לא טורלנטית בבית הילדים, היה קשה איתה, אני חושבת בטח הגיע איזה רגע שזלמן הרגיש קושי רב והם התקבלו באהבה ואני הייתי באה המון אליהם לעין השופט, כל קיץ הייתי באה לעין השופט אליה, אסתר היתה מכינה לי את העוגות הטובות הבייתה ואת הפרחים מהגינה וזלמן היה עסוק, הוא טיפל בנכדים, הוא היה סבא בלתי רגיל, היה לנו מוזר כי לי ולאסתר, לי יש תאומים ולה יש תאומות, תמיד אמרו שאנחנו לכן קרובות משפחה. זלמן תמיד טיפל בעין השופט, אני באתי הרבה שמה, הייתי איתם הרבה, גם בעין השופט היה איתה תקר, היו לה קשיים, היא עבדה במתפרה ולא הסתדר לה, נתנו לה חדר לחוד לא עם התופרות יחד ואז באתי והיא אמרה: "גיטלה", יש לי חדר לחוד", אז אני ראיתי כבר שבקיבוץ אם נותנים מכונה עם חדר לחוד, זה לא כל כך פשוט, אח"כ היא עשתה עוגות, עבדה בחדר אוכל וזה, אבל זלמן היה בתפקידים הכי מרכזיים אבל, אבי הבן של זלמן היו תפארת של הקיבוץ, אבל זה לא יפה שאמרת? אני לא יודעת פרטים אבל משהו לא הלך...

מראיין: בסדר, את לא צריכה לנסות ליפות את התמונה. יפה גיטה, מה שידעת אמרת וזה היה לי מעניין מאוד לשמוע.

לקראת סיום הראיון:

מראיין: אני מקבלת את חוברת (דפי מידע) קובל... יש לי כל החוברות מונחות מסודרות אצלי ככה ככה.

מראיין 2: את קוראת את זה בעיון?

מראיין: קוראת מההתחלה עד הסוף. יש לי את כל הרשימות. ואמרת לי לזלדה (ורלינסקי) שאני קוראת גם כן את כל הרשימות שלה.

מראיין: את מוסיפה לנו בשיחה הזו המון ידע, אנחנו לא מחפשים לכתוב על דברים גדולים, אלא לכתוב על חיי יום של היהודים בעיר קובל.

מראיין: אני אמרתי לכתוב עלי וגם לבן: "אוי, אוי... איך אני אעמוד בזה... (בראיון)" והוא אמר לי: "אמא למה את ככה אומרת, אסור לך להגיד! את זוכרת".

הקלדה: אליס גל

הגהה: צבי רז, הוד השרון, 5.1.2005

הערות:

משום מה גיטה לא הייתה מעוניינת לתת לנו לצלם את תעודת הבגרות שלה. תעודת בגרות טובה הכתובה עברית בצד אחד ופולנית בצד השני. קיבלנו לסריקה כ- 30 גלויות וכעשרים תמונות.

הקדש: זה היה השם בגולה לבית מחסה או בית חולים לעניים ולזקנים נצרכים. כך אומר אבן שושן. הקדש כץ הוא בית מחסה שנקרא על שם כץ.

ברט: בעברית זאת כומתה. כמו של חיילים.

היינט (היום) ומומנט (הרגע): עיתונים ביידיש, עם נטייה לציונות, שיצאו בוורשה. הם היו רבי תפוצה. "היינט" היה הנפוץ ביותר. במשך הזמן העתיקו את שמותיהם עיתונים קטנים יותר שיצאו במקומות אחרים ברחבי פולין. פרטים מעטים עליהם, תוכל לראות בסיפור הבא:

THE READERSHIP THAT FOLLOWED A COLUMNIST TO A RIVAL NEWSPAPER:
AN ANECDOTE IN THE YIDDISH PRESS OF POLAND,
1925 / Shlomo Netzer

Can a journalist determine the circulation of a newspaper? Generally no, but sometimes yes. The story of Moshe Bunem Justman, whose pen name was B. Joshson, and who was called by thousands of readers "Itcheleh," shows that this kind of thing can happen.

The setting was Poland in 1925, when Justman, who wrote a popular column titled "Politische Briefen" ("Political Letters") in the Yiddish daily Der Moment, made a drastic decision to shift to the rival newspaper, Heint ("Today"). The primary reason was because an article of his had been vetoed, although there were other reasons, too.

This caused an earthquake in the world of the Jewish media in Poland then, when the Jewish population numbered over three million. Justman, who had been writing for Moment from the time it was founded, in 1910, had an especially large following, his column widely read out to the whole family around the Sabbath table on Friday evenings.

According to several estimates, some 5,000 to 10,000 Moment readers followed him to Heint. Justman continued writing his column for Heint until the last day of the paper's existence, on September 1, 1939. He managed to escape from Poland and arrived in Eretz Yisrael in 1940, where he lived until his death two years later.

